

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Кафедра спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-
методичної та навчальної
роботи

О.Б. Жильцов

2016 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**МЕДИКО-СОЦІАЛЬНІ ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я
МОДУЛЬ 2. ОСНОВИ ДЕФЕКТОЛОГІЇ**

(шифр і назва навчальної дисципліни)

галузь знань	<u>23 Соціальна робота</u> (шифр і назва галузі знань)
спеціальність	<u>231 Соціальна робота (соціальна робота)</u> (шифр і назва спеціальності)
інститут, факультет, відділення	<u>Інститут людини</u> (назва інституту, факультету, відділення)

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти

Програма № 1620
Жильцов
(підпис) (прізвище, ініціали)
« » 20 16 р.

2016 – 2017 навчальний рік

Робоча програма «Медико-соціальні основи здоров'я. Модуль 2. Основи дефектології» для студентів спеціальності 231 Соціальна робота (соціальна робота).

Тетяна Василівна Мельніченко, старший викладач кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка.

Протокол від “07” вересня 2016 року № 2

Завідувач кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти
_____ (О. В. Мартинчук)

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом. Структура типова.

Заступник директора Інституту людини _____ Н.А. Клішевич

ЗМІСТ

Пояснювальна записка

Структура програми навчальної дисципліни

I. Опис предмета навчальної дисципліни

II. Тематичний план навчальної дисципліни

III. Програма

Змістовий модуль I. Вступ. Предмет і завдання дефектології. Діти з порушеннями аналізаторів, мовлення та опорно-рухового апарату

Змістовий модуль II. Діти з порушеннями інтелектуального, психологічного та нервового розвитку. Діти з розладами аутистичного спектра та складними порушеннями

IV. Навчально-методична карта дисципліни «Медико-соціальні основи здоров'я. Модуль 2. Основи дефектології»

V. Плани семінарських занять

VI. Завдання для самостійної роботи

Картка самостійної роботи студента

VII. Система поточного та підсумкового контролю

VIII. Методи навчання

IX. Методичне забезпечення курсу

X. Питання до іспиту

XI. Рекомендована література

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робоча навчальна програма з дисципліни «Медико-соціальні основи здоров'я. Модуль 2. Основи дефектології» є нормативним документом Київського університету імені Бориса Грінченка, який розроблено кафедрою спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти на основі освітньо-професійної програми підготовки першого (бакалаврського) рівня відповідно до навчального плану для спеціальності соціальна робота денної форми навчання.

Робочу навчальну програму укладено згідно з вимогами Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС). Програма визначає обсяги знань, які повинен опанувати здобувач першого (бакалаврського) рівня відповідно до вимог освітньо-професійної характеристики, алгоритм вивчення навчального матеріалу дисципліни «Медико-соціальні основи здоров'я. Модуль 2. Основи дефектології», необхідне методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти.

Змістовий стрижень програми спрямований на реалізацію головної **мети курсу**: висвітлення основних закономірностей та особливостей розвитку, виховання та навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку (порушення зору, слуху, мовлення, опорно-рухового апарату, затримка психічного розвитку, розумова відсталість, розлади аутистичного спектра, складні порушення та ін.).

Завдання курсу:

– надання здобувачам вищої освіти теоретичних знань щодо загальної характеристики різних категорій дітей з психофізичними порушеннями, етіології, механізмів, симптоматики, класифікації, динаміки протікання даних порушень за умов цілеспрямованого навчання та виховання;

– формування у здобувачів вищої освіти понятійно-категоріального апарату з дефектології;

– визначити структуру дефекту при різних порушеннях психофізичного розвитку;

– визначити потенційні можливості розвитку особистості кожної категорії дітей з порушеннями психофізичного розвитку;

– обґрунтувати принципи створення і розвитку системи спеціальних закладів для виховання дітей з метою здійснення оптимального впливу на хід розвитку, формування активної соціально-корисної особистості до самостійної трудової діяльності.

Під час семінарських занять та самостійної роботи здобувачі вищої освіти набувають **уміння та навички**:

– опрацьовувати наукову та методичну літературу з проблем вивчення особливостей розвитку дітей з психофізичними порушеннями;

– використовувати різні спеціальні технічні засоби, які допомагають дітям з порушеннями психофізичного розвитку в їх соціалізації та адаптації в умовах освітніх закладах;

- визначати ефективні шляхи та засоби профілактики психофізичних порушень;

- виявляти особливості та шляхи покращення життя та діяльності дітей з психофізичними порушеннями в соціальному оточенні (сім'ї, трудові колективи).

- використовувати різні спеціальні технічні засоби, які допомагають людям з певними проблемами та вадами в їх пізнавальній діяльності та встановленні контакту з оточуючим світом;

- визначати ефективні шляхи та засоби профілактики вад;

- виявляти особливості та шляхи покращення життя та діяльності людей з вадами в соціальному оточенні (сім'ї, трудових та навчальних колективах).

Вивчення навчальної дисципліни «Медико-соціальні основи здоров'я. Модуль 2. Основи дефектології» спрямоване на опанування таких компетентностей у здобувача вищої освіти:

- знання психічних властивостей особистості на різних вікових етапах її розвитку;

- знання природи, змісту, видів і форм прояву психофізичних порушень у людей різного віку, статі, професії та етнічно-культурної приналежності;

- вміння застосовувати адекватні методи діагностики психофізичних порушень;

- володіння інструментами оцінювання і вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості та соціального оточення, в якому здійснюється життєдіяльність особистості;

- володіння знаннями про шляхи та способи передбачення, попередження, подолання суперечностей у взаєминах між окремими людьми, групами, об'єднаннями.

Кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення дисципліни «Медико-соціальні основи здоров'я. Модуль 2. Основи дефектології», становить 60 год., лекції – 14 год., семінарські заняття – 14 год., самостійна робота – 28 год., модульний контроль – 4 год.

І. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність (спеціалізація), освітньо-професійна програма	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2	Галузь знань <u>23 Соціальна робота</u> (шифр і назва)	Нормативна	
	Спеціальність (спеціалізація): <u>231 Соціальна робота.</u> <u>Соціальна робота</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2		Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		1-й	
Загальна кількість годин – 60		Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Освітньо-професійний рівень: перший (бакалаврський)	Лекції	
		14 год.	
		Семінарські	
		14 год.	
		Модульний контроль	
		4 год.	
		Самостійна робота	
28 год.			
Вид контролю			
-			

II. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/п	Назви теоретичних розділів	Кількість годин					
		Разом	Аудиторних	Лекцій	Семінарських	Самостійна робота	Модульний контроль
Змістовий модуль I. Вступ. Предмет і завдання дефектології. Діти з порушеннями аналізаторів, мовлення та опорно-рухового апарату							
1.	Вступ. Предмет і завдання дефектології. Поняття «норма» і «відхилення» в розвитку дитини	7	4	2	2	3	
2.	Етіологія порушень психофізичного розвитку	7	4	2	2	3	
3.	Діти з порушеннями зору та слуху	7	4	2	2	3	
4.	Діти з порушеннями мовлення та опорно-рухового апарату	7	4	2	2	3	
	Разом	30	16	8	8	12	2
Змістовий модуль II. Діти з порушеннями інтелектуального, психологічного та нервового розвитку. Діти з розладами аутистичного спектра та складними порушеннями							
5.	Діти з затримкою психічного розвитку. Реактивний стан і конфліктні переживання у дітей. Діти з психопатичними формами поведінки	9	4	2	2	5	
6.	Діти із розумовою відсталістю. Діти із захворюваннями нервової системи	9	4	2	2	5	
7.	Діти з розладами аутистичного спектра та складними порушеннями	10	4	2	2	6	
	Разом	30	12	6	6	16	2
	Разом за навчальним планом	60	28	14	14	28	4

III. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ВСТУП. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ДЕФЕКТОЛОГІЇ. ДІТИ З ПОРУШЕННЯМИ АНАЛІЗАТОРІВ, МОВЛЕННЯ ТА ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Лекція 1. Вступ. Предмет і завдання дефектології. Поняття «норма» і «відхилення» в розвитку дитини (2 год.)

Дефектологія як інтегрована галузь наукового знання про закономірності та особливості розвитку, навчання й виховання осіб з психічними та/або фізичними порушеннями (порушення зору, слуху, мовлення, інтелекту, опорно-рухового апарату та ін.). Сучасна термінологія в умовах сучасної гуманістичної парадигми дефектології (корекційна педагогіка, спеціальна педагогіка, спеціальна психологія). Об'єкт, предмет і суб'єкт дефектології як науки. Провідні завдання дефектології. Зв'язок дефектології з науками медичного, біологічного, психологічного та педагогічного спрямування. Характеристика провідних галузей дефектології. Поняття «норма» і «відхилення» в розвитку дитини. Поняття «симптом» та «синдром» в дефектології.

Семінарське заняття № 1. Дефектологія як наука, її науково-теоретичні основи (2 год.)

Основні поняття теми: дефектологія, спеціальна педагогіка, дефект, етіологія, симптом, синдром, особа з психофізичними порушеннями, порушення, відхилення.

Лекція 2. Етіологія порушень психофізичного розвитку (2 год.)

Умови народження здорової дитини. Репродуктивне здоров'я батьків. Внутрішньоутробний розвиток. Основні групи етіології порушень. Вроджені і набуті порушення психофізичного розвитку.

Семінарське заняття № 2. Етіологія, форми і види порушень психофізичного розвитку (2 год.)

Основні поняття теми: критичні періоди, репродуктивне здоров'я, умови народження, етіологія, вроджені порушення, набуті порушення, структура порушеного розвитку, первинний дефект, вторинний дефект.

Лекція 3. Діти з порушеннями зору та слуху (2 год.)

Загальна характеристика та значення слухового аналізатору. Діти з порушеннями слуху: глухі діти, слабочуючі, діти які втратили слух на пізніх етапах розвитку. Етіологія порушень слуху: фактори, що викликають зміни в структурі слухового аналізатора; фактори ендогенного та екзогенного впливу на органу слуху плоду; фактори, які негативно впливають на слуховий аналізатор дитини від моменту її народження тощо. Загальна характеристика та значення зорового аналізатору. Діти з порушеннями зору: сліпі, слабозорі. Етіологія порушень зору: вроджені, набуті, прогресуючі та стаціонарні.

Класифікація за часом виникнення порушення зору. Особливості розвитку дітей із порушеннями зору та слуху.

Семінарське заняття № 3. Характеристика дітей з порушеннями зору та слуху (2 год.).

Основні поняття теми: слуховий аналізатор, порушення слуху, глухі, слабочуючі, пізноглухлі, зоровий аналізатор, порушення зору, сліпі, слабозорі, сліпонароджені, осліплі, набуті порушення, вроджені вади, прогресуючі та стаціонарні порушення.

Лекція 4. Діти з порушеннями мовлення та опорно-рухового апарату (2 год.)

Поняття про мову, мовлення та мовленнєву діяльність (загальна характеристика та їх знання). Клініко-педагогічна та психолого-педагогічна класифікації мовленнєвих порушень: їх особливості та специфіка класифікування порушень. Етіологія мовленнєвих порушень: біологічні і соціально-психологічні, органічні і функціональні, центральні і периферичні. Основні групи мовленнєвих порушень: порушення усного мовлення (дислалія, ринолалія, дизартрія, дисфонія, афонія, браділалія, тахілалія, заїкання, алалія, афазія, загальне недорозвинення мовлення, фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення); порушення писемного мовлення (дисграфія, аграфія, дислексія, алексія, дизорфографія). Механізми та симптоматика основних мовленнєвих порушень. Особливості розвитку дітей із порушеннями мовлення.

Види патології опорно-рухового апарату: захворювання нервової системи (дитячий церебральний параліч); вроджені патології опорно-рухового апарату: вроджений вивих бедра, кривошия, клишоногість та інші деформації стопи, порушення розвитку хребта, недорозвинення і дефекти кінцівок, порушення розвитку пальці кисті, артрогрипоз тощо; набуті захворювання та ушкодження опорно-рухового апарату: травматичні ушкодження спинного мозку, головного мозку, кінцівок; поліартрит, захворювання скелету; системні захворювання скелету. Загальна характеристика дитячого церебрального паралічу (ДЦП). Етіологія, симптоматика, основні форми ДЦП. Особливості розвитку дітей із порушеннями опорно-рухового апарату.

Семінарське заняття № 4. Характеристика дітей з порушеннями мовлення та опорно-рухового апарату (2 год.).

Основні поняття теми: мова, мовлення, мовленнєва діяльність, порушення мовлення, етіологія, механізми, симптоматика, порушення усного мовлення, порушення писемного мовлення, дислалія, ринолалія, дизартрія, дисфонія, афонія, браділалія, тахілалія, заїкання, алалія, афазія, загальне недорозвинення мовлення, фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення, дисграфія, аграфія, дислексія, алексія, дизорфографія, опорно-руховий апарат, дитячий церебральний параліч, спастична диплегія, подвійна геміплегія, геміпаретична форма, гіперкінетична, атонічно-астатична форма.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ДІТИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО, ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА НЕРВОВОГО РОЗВИТКУ. ДІТИ З АУТИЗМОМ ТА СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Лекція 5. Діти з затримкою психічного розвитку. Реактивний стан і конфліктні переживання у дітей. Діти з психопатичними формами поведінки (2 год.)

Загальна характеристика затримки психічного розвитку. Етіологія та провідна симптоматика порушення. Основні типи затримки психічного розвитку: психічний та психофізичний інфантилізм; астеничні та цереброастеничні стани. Форми затримки психічного розвитку дітей: конституційно зумовлена форма затримки психофізичного розвитку; соматично зумовлена затримка психічного розвитку; психогенно зумовлена затримка психічного розвитку; церебрально-органічна форма затримки психічного розвитку. Реактивний стан і конфліктні переживання у дітей. Причини та прояви даних відхилень. Діти з психопатичними формами поведінки. Фактори, які викликають психопатії. Особливості розвитку дітей із порушеннями психічного розвитку та психопатіями.

Семінарське заняття № 5. Характеристика дітей із затримкою психічного розвитку, реактивними станами, конфліктними переживаннями, психопатичними формами поведінки (2 год.).

Основні поняття теми: затримка психічного розвитку, психічний та психофізичний інфантилізм, астеничні та цереброастеничні стани, конституційно зумовлена форма затримки психофізичного розвитку; соматично зумовлена затримка психічного розвитку; психогенно зумовлена затримка психічного розвитку; церебрально-органічна форма затримки психічного розвитку, психічний, психофізичний інфантилізм, астеничний стан, церебральна астенія, соматогенна астенія, невротичні реакції, психопатія: органічна, конституційна, шизоїдна; істеричні психопати, егоцентризм.

Лекція 6. Діти із розумовою відсталістю. Діти із захворюваннями нервової системи (2 год.)

Основні форми розумової відсталості: олігофренія та деменція. Загальна характеристика олігофренії та деменції (причини, симптоматика та основні види). Діти із захворюваннями нервової системи. Етіологія захворювання: менінгіт – запалення мозкових оболонок мозку; енцефаліт – запалення головного мозку; лейкоенцефаліти – ураження білої речовини головного мозку; арахноїдити – запалення павутинної оболонки головного та спинного мозку, поліомієліт – гостре інфекційне захворювання головного мозку; ревматизм – інфекційно-алергічне захворювання. Особливості розвитку дітей із порушеннями інтелекту та захворюваннями нервової системи.

Семінарське заняття № 6. Характеристика дітей з розумовою відсталістю та захворювання нервової системи (2 год.).

Основні поняття теми: розумова відсталість, олігофренія, деменція, форми олігофренії (ідіотія, імбецильність, дебільність, легка, помірна, тяжка,

глибока), ревматизм, поліомієліт, нейроінфекції, тропізм, енцефаліт, мікроенцефаліти, менінгіт, лейкоенцефаліти, епілепсія.

Лекція 7. Діти з розладами аутистичного спектра та складними порушеннями (2 год.)

Поняття про аутизм, розлади аутистичного спектра. Етіологія, класифікація та симптоматика аутизму. Клініко-психолого-педагогічна характеристика дітей з аутизмом.

Поняття про складні порушення. Основні групи складних порушень: сліпоглухі; розумово відсталі глухі або туговухі; глухі слабозорі; розумово відсталі слабозорі або сліпі. Етіологія сліпоглухонімоти. Набута та вроджена сліпоглухота. Етіологія складних дефектів типу поєднаними сенсорного і інтелектуального дефекту тощо. Особливості розвитку дітей з розладами аутистичного спектра та складними порушеннями.

Семінарське заняття № 7. Характеристика дітей з розладами аутистичного спектра та складними порушеннями (2 год.).

Основні поняття теми: аутизм, розлади аутистичного спектра, сліпоглухонімота, сліпоглухота, складні порушення.

IV. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ

«МЕДИКО-СОЦІАЛЬНІ ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я. МОДУЛЬ 2. ОСНОВИ ДЕФЕКТОЛОГІЇ»

Разом 60 год.: лекції – 14 год., семінарські заняття – 14 год., самостійна робота – 28 год., модульний контроль – 4 год.

Назва модуля	Змістовий модуль I. Вступ. Предмет і завдання дефектології. Діти з порушеннями аналізаторів, мовлення та опорно-рухового апарату				Змістовий модуль II. Діти з порушеннями інтелектуального, психологічного та нервового розвитку. Діти з розладами аутистичного спектра та складними порушеннями		
Кількість балів	73 бали				71 бал		
Лекції	1	2	3	4	5	6	7
Теми лекцій	Вступ. Предмет і завдання дефектології. Поняття «норма» і «відхилення» в розвитку дитини. <i>(1 бал)</i>	Етіологія порушень психофізичного розвитку. <i>(1 бал)</i>	Діти з порушеннями зору та слуху. <i>(1 бал)</i>	Діти з порушеннями мовлення та опорно-рухового апарату. <i>(1 бал)</i>	Діти з затримкою психічного розвитку. Реактивний стан і конфліктні переживання у дітей. Діти з психопатичними формами поведінки. <i>(1 бал)</i>	Діти із розумовою відсталістю. Діти із захворюваннями нервової системи. <i>(1 бал)</i>	Діти з розладами аутистичного спектра та складними порушеннями. <i>(1 бал)</i>
Теми практичних занять	Дефектологія як наука, її науково-теоретичні основи. Етіологія, форми і види порушень психофізично-го розвитку. <i>(2+10 балів)</i>		Характеристика дітей з порушеннями зору та слуху. Характеристика дітей з порушеннями мовлення та опорно-рухового апарату. <i>(2+10 балів)</i>		Характеристика дітей із затримкою психічного розвитку, реактивними станами, конфліктними переживаннями, психопатичними формами поведінки. <i>(1+10 балів)</i>	Характеристика дітей з розумовою відсталістю та захворювання нервової системи. Характеристика дітей з розладами аутистичного спектра та складними порушеннями. <i>(2+10 балів)</i>	
Самостійна робота	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(10 балів)
Модульний контроль	25 балів				25 балів		
Всього балів за модуль					144 бали Коефіцієнт = 1,44		

Коефіцієнт

1,44

V. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ВСТУП. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ДЕФЕКТОЛОГІЇ. ДІТИ З ПОРУШЕННЯМИ АНАЛІЗАТОРІВ, МОВЛЕННЯ ТА ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Тема 1. Вступ. Предмет і завдання дефектології. Поняття «норма» і «відхилення» в розвитку дитини

Семінарське заняття № 1. Дефектологія як наука, її науково-теоретичні основи. (2 год.)

План:

1. Дайте визначення дефектології. Розкрийте предмет, об'єкт і значення дефектології.
2. Охарактеризуйте провідні завдання дефектології.
3. З якими науками пов'язана дефектологія? Розкрийте їх зв'язок.
4. Розкрийте зміст поняття етіологія.
5. Охарактеризуйте основну етіологію порушеного розвитку особистості? Коротко їх охарактеризуйте.
6. Розкрийте зміст понять реабілітація, соціалізація, компенсація та корекція.
7. Розкрийте суть процесу корекційного впливу.
8. Розкрийте суть процесу навчання та виховання дітей з психофізичними порушеннями.

Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 24, 26

Тема 2. Етіологія порушень психофізичного розвитку

Семінарське заняття № 2. Етіологія, форми і види порушень психофізичного розвитку (2 год.).

План:

1. Розкрийте зміст поняття «етіологія»
2. Охарактеризуйте основну етіологію порушеного розвитку особистості.
3. Які ви знаєте чинники виникнення порушень розвитку організму?
4. Назвіть тератогени та обґрунтуйте їх дію на організм людини.
5. Охарактеризуйте фактори ризику, що ускладнюють перебіг вагітності та народження здорової дитини.
6. Назвіть критичні періоди внутрішньоутробного розвитку дитини.
7. У чому полягає роль спадковості та навколишнього середовища у генезі хвороб?
8. Охарактеризуйте спадкові хвороби людини.
9. Назвіть види генних мутацій, які призводять до спадкових захворювань.

Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 24, 26

Тема 3. Діти з порушеннями зору та слуху.

Семінарське заняття № 3. Характеристика дітей з порушеннями зору та слуху (2 год.).

План:

1. Визначте значення слухового аналізатору.
2. Охарактеризуйте дітей з порушеннями слуху.
3. Розкрийте класифікацію порушень слуху.
4. Опишіть етіологія порушень слуху.
5. Охарактеризуйте глухих дітей.
6. Охарактеризуйте пізнооглухлих дітей.
7. Охарактеризуйте слабочуючих дітей.
8. Визначте значення зорового аналізатору.
9. Охарактеризуйте дітей з порушеннями зору.
10. Розкрийте основну класифікацію порушень зору.
11. Опишіть етіологію порушень зору.
12. Охарактеризуйте сліпих дітей.
13. Охарактеризуйте сабзорих дітей.
14. Охарактеризуйте сліпонароджених дітей.
15. Охарактеризуйте осліплених дітей.

Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 12, 14, 16, 17, 24, 26

Тема 4. Діти з порушеннями мовлення та опорно-рухового апарату
Семінарське заняття № 4. Характеристика дітей з порушеннями мовлення та опорно-рухового апарату (2 год.).

План:

1. Охарактеризуйте порушення мовлення у дітей.
2. Назвіть основні причини мовленнєвих порушень.
3. Охарактеризуйте основні періоди нормального мовленнєвого розвитку дитини.
4. Назвіть критичні періоди в розвитку мовленнєвої функції дитини.
5. Назвіть основні класифікації мовленнєвих порушень.
6. Охарактеризуйте порушення усного мовлення. Визначте основні види порушень, їх симптоматику та особливості.
7. Охарактеризуйте порушення писемного мовлення. Визначте основні види порушень, їх симптоматику та особливості.
8. Опишіть основні види патологій опорно-рухового аналізатору.
9. Охарактеризуйте дитячого церебрального паралічу.
10. Визначте етіологію ДЦП.
11. Опишіть провідну симптоматику ДЦП.
12. Зазначте основні форми ДЦП.

Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 21, 23, 24, 25, 26

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ДІТИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО, ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА НЕРВОВОГО РОЗВИТКУ. ДІТИ З АУТИЗМОМ ТА СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.

Тема 5. Діти з затримкою психічного розвитку. Реактивний стан і конфліктні переживання у дітей. Діти з психопатичними формами поведінки

Семінарське заняття № 5. Характеристика дітей із затримкою психічного розвитку, реактивними станами, конфліктними переживаннями, психопатичними формами поведінки (2 год.).

План:

1. Розкрийте сутність поняття затримка психічного розвитку.
 2. Опишіть етіологію затримки психічного розвитку дитини.
 3. Охарактеризуйте основні типи затримки психічного розвитку.
 4. Визначте та охарактеризуйте сновні форми затримки психічного розвитку.
 5. Розкрийте особливості реактивних станів.
 6. Визначте етіологію та прояви реактивних станів.
 7. Охарактеризуйте дітей з реактивними станами.
 8. Охарактеризуйте дітей з психопатичними формами поведінки.
- Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 13, 15, 22, 24, 26

Тема 6. Діти із розумовою відсталістю. Діти із захворюваннями нервової системи

Семінарське заняття № 6. Характеристика дітей з розумовою відсталістю та захворювання нервової системи (2 год.).

План:

1. Дайте визначення розумової відсталості.
 2. Розкрийте етіологію розумової відсталості.
 3. Визначте провідну симптоматику розумової відсталості.
 4. Охарактеризуйте основні форми розумової відсталості.
 5. Визначте етіологію олігофренії.
 6. Охарактеризуйте симптоматику олігофренії.
 7. Опишіть форми олігофренії за глибиною дефекту.
 8. Розкрийте сутність поняттю деменція.
 9. Охарактеризуйте деменцію, її етіологію та симптоматику.
 10. Чим відрізняється олігофренія та деменція. Обґрунтуйте свій варіант відповіді.
 11. Охарактеризуйте дітей із захворюваннями нервової системи.
- Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 18, 20, 24, 26

Тема 7. Діти з розладми аутистичного спектра та складними порушеннями

Семінарське заняття № 7. Характеристика дітей з розладми аутистичного спектра та складними порушеннями (2 год.)

План:

1. Дайте визначення розладів аутистичного спектра.
2. Розкрийте етіологію розладів аутистичного спектра.
3. Охарактеризуйте симптоматику розладів аутистичного спектра

4. Назвіть основні клініко-психолого-педагогічні прояви розлади аутистичного спектра.
5. Дайте визначення поняття складні порушення.
6. Розкрийте причини, що призводять до складних порушень.
7. Охарактеризуйте дітей зі сліпоглухотою.
8. Охарактеризуйте дітей із поєднанням сенсорного та інтелектуального порушення.

Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 11, 19, 24, 26

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ВСТУП. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ДЕФЕКТОЛОГІЇ. ДІТИ З ПОРУШЕННЯМИ АНАЛІЗАТОРІВ, МОВЛЕННЯ ТА ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Тема. Вступ. Предмет і завдання дефектології. Поняття «норма» і «відхилення» в розвитку дитини – 3 год.

1. Складіть дефектологічний словник (протягом всього терміну вивчення дисципліни ведіть словник, записуючи основні терміни понятійно-категоріального апарату дефектології із понятійно-термінологічних словників та текстів лекцій).

Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 24, 26

Тема. Етіологія порушень психофізичного розвитку – 3 год.

1. Підготуйте доповідь на тему: «Причини виникнення порушень психофізичного розвитку» (нозологія за вибором студента).

Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 24, 26

Тема: Діти з порушеннями зору та слуху – 3 год.

1. Підготуйте реферат на тему: «Компенсаторні можливості дітей з сенсорними порушеннями».

Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 12, 14, 16, 17, 24, 26

Тема. Діти з порушеннями мовлення та опорно-рухового апарату – 3 год.

1. Заповніть таблицю (два мовленнєвих порушення на вибір студента):

Порівняльна характеристика симптоматики мовленнєвих порушень

Мовленнєве порушення	Мовленнєва симптоматика	Немовленнєва симптоматика

2. Заповнити таблицю:

Основні форми ДЦП

	ураження ЦНС	прояви рухових порушень
Спастична		

диплегія		
Подвійна геміплегія		
Геміпаретична форма		
Гіперкінетична форма		
Атонічно-астатична форма		

Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 21, 23, 24, 25, 26

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ДІТИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО, ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА НЕРВОВОГО РОЗВИТКУ. ДІТИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ ТА СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.

Тема. Діти з затримкою психічного розвитку. Реактивний стан і конфліктні переживання у дітей. Діти з психопатичними формами поведінки – 5 год.

Заповніть таблицю:

Порівняльна характеристика основних порушень в розвитку

	Психічний розвиток	Мовленнєвий розвиток	Сенсорний розвиток	Моторний розвиток	Емоційно-вольова сфера
затримка психічного розвитку					
реактивні стани					
конфліктні переживання					
психопатичні форми поведінки					

Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 13, 15, 22, 24, 26

Тема. Діти із розумовою відсталістю. Діти із захворюваннями нервової системи. – 5 год.

Заповніть таблицю:

Напрямки корекційної роботи при розумовій відсталості та захворюваннях нервової системи:

	Напрямки корекційної роботи
розумова відсталість	
захворювання нервової	

системи	
---------	--

Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 18, 20, 24, 26

Тема. Діти з розладами аутистичного спектра та складними порушеннями – 6 год.

Заповніть таблицю:

Сучасні трактування понять

	визначення	автор	джерело
розлади аутистичного спектру			
1			
2			
3			
4			
5			
складні порушення			
1			
2			
3			
4			
5			

Рекомендована література: 2, 3, 6, 7, 9, 11, 19, 24, 26

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль
Змістовий модуль I. Вступ. Предмет і завдання дефектології. Діти з порушеннями аналізаторів, мовлення та опорно-рухового апарату (12 год.)	
Тема 1. Вступ. Предмет і завдання дефектології. Поняття «норма» і «відхилення» в розвитку дитини. – 3 год.	Самостійне заняття, самостійна робота
Тема 2. Етіологія порушень психофізичного розвитку. – 3 год.	Самостійне заняття, самостійна робота
Тема 3. Діти з порушеннями зору та слуху. – 3 год.	Самостійне заняття, самостійна робота
Тема 4. Діти з порушеннями мовлення та опорно-рухового апарату – 3 год.	Самостійне заняття, самостійна робота, модульний контроль,
Змістовий модуль II. Діти з порушеннями інтелектуального, психологічного та нервового розвитку. Діти з розладами аутистичного спектру та складними порушеннями (16 год.)	
Тема 5. Діти з затримкою психічного розвитку. Реактивний стан і конфліктні переживання у дітей. Діти з психопатичними формами поведінки. – 5 год.	Самостійне заняття, самостійна робота
Тема 6. Діти із розумовою відсталістю. Діти із захворюваннями нервової системи. – 5 год.	Самостійне заняття, самостійна робота

Тема 7. Діти з розладми аутистичного спектра та складними порушеннями. – 6 год.	Самостійне заняття, самостійна робота, модульний контроль
<i>Разом за навчальним планом: 28 год.</i>	

VII. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Навчальні досягнення здобувача першого (бакалаврського) рівня з дисципліни «Медико-соціальні основи здоров'я. Модуль 2. Основи дефектології» оцінюються за Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою (ЄКТС), в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок.

Контроль успішності здобувачів вищої освіти з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти (п. IV), де зазначено види й терміни контролю. Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення у європейську (ECTS) шкалу подано у табл. 7.1, табл. 7.2.

Таблиця 7.1

Система оцінювання навчальних досягнень студентів з дисципліни «Медико-соціальні основи здоров'я. Модуль 2. Основи дефектології»

Вид діяльності	Бал	∑ балів
1. Відвідування лекцій	1	7 x 1 = 7
2. Відвідування практичних занять	1	7 x 1 = 7
3. Робота на практичних заняттях	10	4 x 10 = 40
4. Виконання мод. контр. роботи	25	2 x 25 = 50
5. Виконання сам. роботи	40	1 x 40 = 40
РАЗОМ БАЛІВ		144

Розрахунок коефіцієнту: **144 : 100 = 1,44**

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на семінарських заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

У процесі оцінювання навчальних досягнень здобувача вищої освіти застосовуються такі методи:

- **Методи усного контролю:** індивідуальне опитування, фронтальне

опитування, співбесіда.

➤ **Методи письмового контролю:** модульне письмове тестування; звіт, реферат, есе.

➤ **Методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Таблиця 7.2

Порядок переведення рейтингових показників успішності

Рейтингов а оцінка	Оцінка за стобально ю шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
Fx	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

Кожний модуль включає бали за поточну роботу здобувача першого (бакалаврського) рівня на семінарських заняттях, виконання самостійної роботи, модульну контрольну роботу.

Реферативні дослідження та есе, які виконує студент за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на семінарських заняттях.

Модульний контроль знань здобувача першого (бакалаврського) рівня здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента на практичних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється з використанням роздрукованих завдань.

VIII. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1) За джерелом інформації:

•*Словесні*: лекція (традиційна, проблемна) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – Презентація), семінари, пояснення, розповідь, бесіда.

•*Наочні*: спостереження, ілюстрація, демонстрація.

•*Практичні*: виконання практичних робіт.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1) Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

IX. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

- ✓ робоча навчальна програма;
- ✓ навчальні посібники;
- ✓ опорні конспекти лекцій;
- ✓ схематична наочність;
- ✓ засоби підсумкового контролю (комплект друкованих завдань для підсумкового контролю).

X. ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

Питання до іспиту з дисципліни «Медико-соціальні основи здоров'я. Модуль 2. Основи дефектології» включаються до загального переліку питань, які виносяться на іспит з курсу «Медико-соціальні основи здоров'я» для студентів галузі знань 23 Соціальна робота, спеціальності 231 Соціальна робота (соціальна робота).

Теоретичний блок:

1. Визначте види патології опорно-рухового апарату.
2. Визначте причини природжених і набутих порушень слуху.
3. Визначте провідні фактори ризику, що ускладнюють перебіг вагітності і народження здорової дитини.
4. Визначте характер порушень мовлення.
5. Встановіть зв'язки дефектології з іншими науками.

6. Обґрунтуйте вплив тератогенів у другий критичний період внутрішньоутробного розвитку плоду.
7. Обґрунтуйте вплив тератогенів у перший критичний період внутрішньоутробного розвитку плоду.
8. Обґрунтуйте вплив тератогенів у третій критичний період внутрішньоутробного розвитку плоду.
9. Опишіть види дитячих порушень психофізичного розвитку.
10. Опишіть етіологію набутих дитячих порушень у психофізичному розвитку.
11. Опишіть етіологію олігофренії.
12. Опишіть етіологію порушень мовлення.
13. Опишіть етіологію порушень у розвитку.
14. Опишіть етіологію розладів аутистичного спектру.
15. Опишіть категорію дітей з психопатичними формами поведінки.
16. Опишіть класифікацію порушень мовлення.
17. Опишіть набуті дитячі порушення розвитку.
18. Опишіть основні ознаки ДЦП.
19. Опишіть основні причини розвитку церебрального паралічу.
20. Опишіть основні прояви астенії.
21. Опишіть основні форми ДЦП.
22. Опишіть основні форми затримки психічного розвитку.
23. Опишіть порушення слуху.
24. Опишіть природжені порушення психофізичного розвитку.
25. Охарактеризуйте психічний і психофізіологічний інфантилізм.
26. Охарактеризуйте діте із порушеннями мовлення.
27. Охарактеризуйте дітей із порушеннями зору.
28. Охарактеризуйте закономірності психічного розвитку дитини.
29. Охарактеризуйте затримку психічного розвитку у дітей.
30. Охарактеризуйте особливості розвитку дітей із розладами аутистичного спектру.
31. Охарактеризуйте прояви реактивних станів і конфліктних переживань у дітей.
32. Охарактеризуйте складність структури і особливості процесу порушеного розвитку.
33. Порівняйте вплив основних груп тератогенів на різновиди вроджених порушень розвитку.
34. Порівняйте між собою критичні періоди внутрішньоутробного розвитку плоду.
35. Порівняйте особливості порушень у дітей при олігофренії та деменції.
36. Порівняйте особливості розвитку у сліпих та слабозорих дітей.
37. Порівняйте особливості сліпих дітей залежно від ступеня порушення зору.
38. Порівняйте специфіку вроджених та набутих порушень зору.
39. Порівняйте специфіку порушень різних форм психопатії.

40. Проаналізуйте взаємозв'язок центрального та периферійного відділів мовленнєвого апарату.

41. Проаналізуйте сутність поняття «дитина з порушеннями психофізичного розвитку» в сучасній дефектології.

42. Розкрийте зміст понять: реабілітація, компенсація, корекція.

43. Розкрийте зміст провідних завдань дефектології.

44. Розкрийте сутність понять про синдром і симптом.

45. Складіть список основних види дитячих порушень розвитку.

46. Складіть список основних проявів відхилень у дітей з поєднанням сенсорного та інтелектуального порушення.

47. Складіть список основних проявів деменції.

48. Складіть список основних проявів розладів аутистичного спектру.

49. Складіть список основних проявів розумової відсталості у дітей.

50. Складіть список основних проявів сліпоглухоти.

Практичний блок:

**Визначити тип порушення в розвитку дитини за описом.
Обґрунтувати свою відповідь.**

Наприклад:

1. Психолого-педагогічна характеристика:

У дитини відмічається хворобливий стан психіки та характеризується послабленням зв'язків із реальністю. За словами батьків, дитина постійно зосереджена на власних переживаннях, обмежена у спілкуванні з іншими людьми. Їх складно висловитися та зрозуміти звернене мовлення. Під час гри відзначають незвичайні маніпуляції з іграшками та з іншими об'єктами. Дитина болісно сприймає зміни у знайомому оточенні, а також у звичних послідовностях дій. Також батьки відмічають часті повторення однакових рухів або дій.

2. Клініко-психолого-педагогічна характеристика:

Дитина важко переживає певні несприятливі ситуації, які викликають у неї тимчасові нервово-психічні розлади, що не пов'язані з органічними або функціональними порушеннями ЦНС. Основними проявами у поведінці являються: наявність безпідставних страхів, тривожності; елементи примарного ставлення до дійсності; висловлювання, що не відповідають реальності та не піддаються корекції; тимчасові випадіння тих або інших функцій (глухота, мутизм, заїкання).

3. Клінічна характеристика:

У дитини одна із форм ДЦП, яка характеризується руховими порушеннями верхніх і нижніх кінцівок, причому ноги уражені більше за руки. Серед основних проявів рухових відхилень спостерігаються: підвищення м'язевого тону (спастичність) в кінцівках; обмеження сили та обсягу рухів у поєднанні з тонічними рефlekсами. У зв'язку із підвищеним тонусом м'язів у ногах, дитина стоїть на напівзігнутих ногах і

під час ходи відмічається їх перехресування. Також спостерігається перехрещення ніг при опорі на пальці, що порушує поставу та ускладнює процеси стояння та ходи.

4. Психолого-педагогічна характеристика:

Дитина має порушення, яке виникає внаслідок перенесення гострого та/або хронічного отитів, патологічних змін у середньому вусі, тощо. Спостерігається часткова слухова недостатність, що призводить до зменшення обсягу сприймання мовленнєвої інформації дитиною. В результаті цього відмічається порушення мовленнєвого й загального розвитку. Мовленнєвий запас дитини обмежений та спостерігаються типові недоліки у вимові слів (змішування дзвінких і глухих приголосних, шиплячих, свистячих, твердих і м'яких).

5. Психолого-педагогічна характеристика:

Дитина має розлади звуковимови, при цьому слух, інтелект та іннервація мовленнєвого апарату є збереженими. У мовленні відмічається невірне звукове оформлення мовлення: заміна одних звуків іншими, спотворена вимова, змішування або пропуски звуків. Порушення при даному недоліку пов'язане з аномаліями в будові артикуляційного апарату, особливостями мовленнєвого виховання та вікових особливостей.

XI. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Борякова Н. Ю. Педагогические системы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии : [учеб. пособ. для студентов]. – М. : АСТ, Астрель, 2008. – 222 с.
2. Выготский Л.С. Собр. соч. в 6-ти т. / Л. С. Выготский. – М.: Изд-во Акад. пед. наук, 1983. – Т. 5. Основы дефектологии / Под ред. Т. А. Власовой. – 1983.– 369 с.
3. Гонеев А. Д. Основы коррекционной педагогики: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений] / А. Д. Гонеев, Н. И. Лифинцева, Н. В. Ялпаева / Под ред. В. А. Слостенина. – 2-е изд., перераб. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с.
4. Лапшин В. А. Основы дефектологии: [учеб. пособие для студентов пед. ин-тов] / В. А. Лапшин, Б. П. Пузанов. – М. : Просвещение, 1991. – 143 с.
5. Никуленко Т. Г. Коррекционная педагогика: [учеб.пособие для вузов] – М.: Феникс, 2006. – 382 с.
6. Основы дефектології : [навчальний посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів] / І. М. Маруненко, В. І. Бобрицька, Є. О Неведомька, З. Ф. Сіверс. – вид. 2-е, стереотип. – К.: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2006. – 144 с.
7. Синьов В. М. Основы дефектології: [навч. посібник] / В. М. Синьов, Г. М. Кобернік. – К.: Вища школа, 1994. – 143 с.
8. Специальная дошкольная педагогика: [учебное пособие] / Е. А.

Стребелева, А. Л. Венгер, Е. А. Екжанова и др. / Под ред. Е. А. Стребелевой. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 312 с.

9. Специальная педагогика: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Л. И. Аксенова, Б. А. Архипов, Л. И. Белякова и др. / Под ред. Н. М. Назаровой. – 4-е изд., стер. – М.: Изд. центр «Академия», 2005. – 400 с.

10. Трофимова Н. М. Основы специальной педагогики и психологии: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Н. М. Трофимова, С. П. Дуванова, Н. Б. Трофимова, Т. Ф. Пушкина. – СПб.: Питер, 2005. – 304 с.

Додаткова:

11. Акимова М. К. Психологическая коррекция умственного развития школьников: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / М. К. Акимова, В. Т. Козлова. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 160 с.

12. Андреева Л. В. Сурдопедагогика: [учебник для студ. высш. учеб. заведений] / Л. В. Андреева; Под науч. ред. Н. М. Назаровой, Т. Г. Богдановой. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 576 с.

13. Архипова Е. Ф. Коррекционная работа с детьми с церебральным параличом (доречевого период): [кн. для логопедов] / Е. Ф. Архипова. – М.: Просвещение, 1989. – 76 с.

14. Богданова Т. Г. Сурдопсихология: [учебник для студ. высш. учеб. заведений] / Т. Г. Богданова – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 224 с.

15. Вознюк Л. М. Дитячий церебральний параліч: поради батькам і педагогам / Л. М. Вознюк, Н. Б. Климчук, І. М. Мерленко, В. С. Петрович. – Луцьк, 2002. – 74 с.

16. Головчиц Л. А. Дошкольная сурдопедагогика: воспитание и обучение дошкольников с нарушениями слуха: [учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений]. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 304 с.

17. Ермаков В. П. Основы тифлопедагогики: развитие, обучение и воспитание детей с нарушениями зрения / В. П. Ермаков, Г. А. Якунин. – М., 2000. – 240 с.

18. Заширинская О. В. Психология детей с задержкой психического развития: [учебное пособие] – изд. 2-е, испр. и доп. – СПб.: Речь, 2007. – 168 с.

19. Исаев Д. Н. Умственная отсталость у детей и подростков: [руководство] – СПб.: Речь, 2003. – 391 с.

20. Кот М. З. Теорія і методика виховної роботи: [навчальний посібник] / М. З. Кот. – К., 2011. – 216 с.

21. Краузе Е. Логопедия: [учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений]. – 3-е изд. – СПб.: КОРОНА принт, 2006. – 208 с.

22. Левченко И. Ю. Технологии обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата: [учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений] / И. Ю. Левченко, О. Г. Приходько. – М.: Изд. центр «Академия», 2001. – 192 с.

23. Логопедия: [учебник для студ. дефектол. фак. пед. высш. учеб.

заведений] / Под ред. Л. С. Волковой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ВЛАДОС, 2007. – 703 с.

24. Мартинчук О.В. Основи корекційної педагогіки: [навч.-метод. посіб. для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта»] / О. В. Мартинчук. – К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 288 с.

25. Мещеряков А. И. Слепोगлухонемые дети. Развитие психики в процессе формирования поведения / А. И. Мещеряков. – М. : Педагогика, 1974. – 327 с.

26. Основы обучения и воспитания детей с особенностями психофизического развития: вопросы и ответы: [учебно-методическое пособие] / В. В. Хитрюк. – Барановичи: РИО БарГУ, 2011. – 198 с.

27. Правдина О. В. Логопедия: [учеб. пособие для студентов дефектолог. фак-тов пед. интов] / О. В. Правдина. – изд. 2-е, доп. и перераб. – М., Просвещение, 1973. – 72 с.